

Isotopic Conditions of Capitalism: The possibility of Revolution in the Schizophrenic Philosophy of Deleuze-Guattari

Mahdi Momeninia[✉] Asghar Vaezi²

1. Corresponding Author, M.A. Graduated Department of Philosophy, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. E-mail: M_momeninia@sbu.ac.ir

2. Assistant Professor Department of Philosophy, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran. E-mail: A_vaezi@sbu.ac.ir

Article Info

Article Type:
Research Article

Article History:

Received:
31, January, 2022

Accepted:
24, July, 2022

In Revised Form:
20, January, 2024

Published Onlin:
10, March, 2024

Keywords:

Abstract

In Deleuze - Guattari's schizophrenic or onto - ethic - aesthetic philosophy , existence is closely along with aesthetics and ethics ; an act of revolution that connects and binds formerly separate spheres . This approach to existence also requires a reconsideration of pre-existing realms. and even more so , a critique of any educational, social, or therapeutic institution that obstructs the creative process and the élan of schizophrenic desires . Accordingly , the capitalist machine and all its subordinate apparatuses , by limiting schizophrenic desires of desiring-machines, deserves more criticism and reconsideration from the schizophrenic philosophy onto -ethico - aesthetic point of view than any other institution ; However , the difficulty of analyzing the repressive institutions manifests itself in the moment of criticism because the subject of such research and criticism has an indescribable desire to axiomatize everything - even the revolution and anything related to schizophrenic philosophies. In this research , we attempt to look closely at the fundamental concepts of schizophrenic philosophy , such as multiplicity and subjectivity , while plotting the revolutionary path of Deleuze - Guattari philosophy and Its critiques of repressive systems and therapeutic or organizational apparatus below , and examine the routs of evolution and exit from the isotopic conditions of the capitalist machine.

Deleuze, Guattari, Isotopic conditions, Desire, Revolution

Cite this article: Momeninia, M., Vaezi, A., (2023-2024). Isotopic Conditions of Capitalism: The Possibility of Revolution in the Schizophrenic Philosophy of Deleuze-Guattari: FALSAFEH, No. 2, Vol. 21, Autumn-Winter- Serial No. 41, (237-260). DOI:10.22059/jop.2022.338149.1006693

Publisher: University of Tehran Press.

1. Introduction

The term "schizophrenia" in schizophrenic philosophy implies a form and degree of thought that, in the process of deterritorializing thought and philosophy, passes through its static, rigid, and non-revolutionary states and is on the verge of breaking and crossing over. It does not necessarily refer to a particular state, such as a catatonic state. We plan to investigate whether the revolutionary and transformational philosophical situation of making new connections within the schizophrenic philosophy is revolutionary.

In this article, we first analyze the possibilities of revolution and the shift away from capitalism by outlining the what and why of Deleuze and Guattari's revolutionary philosophy. Two definitions and explanations of the phrase "revolutionary schizophrenia" are provided, drawing from the writings of Deleuze and Guattari. It is an "unstoppable flight," according to the first analysis. Schizophrenia goes over certain death, whatever label it—economic, familial, or biological. Reaching incomprehensibility is the beginning and, if it can be envisaged, the end of this never-ending flight from self or identity. Moreover, from there, something new started. It can be seen as the "Conceptual Persona" of Deleuze and Guattari's philosophy in the second analysis.

Deleuze and Guattari claim that conceptual personas are intimately linked to each philosopher's intellectual image. The philosophical persona of Dionysus is for Nietzsche, Judge is for Kant, and Socrates is for Plato. Here, the Deleuze and Guattarian philosophy flows with the conceptual feature of schizophrenia as a property of intensity, which is also regarded as its drive. The schizophrenic trait can be viewed as a revolution in preset matters in both preceding senses. Stated differently, schizophrenic philosophy is a feature of philosophy that opposes prudence and traditional modes of thought and behavior. They are machines that stimulate war machines. Schizophrenia considers taking over and assaulting different intellectual fields—complete deterritorialization inside an object's boundaries. The "guerrillas of philosophy" are the lines of escape in Deleuze and Guattari's field of forces; they infiltrate the intellectual/philosophical building at night without Molly's control mechanisms and begin deterring it from the inside out, much like a virus. Now that these answers have been provided, it is evident why the schizophrenia philosophy is revolutionary.

The crucial issue here is how such a revolutionary philosophy may establish the potential of revolution by depending on the explanations given, its connection to reality, and the article's central query. Can a revolutionary philosophy lead to a revolutionary political realization? To respond to this issue, we must first talk about what the revolution is from the standpoint that the revolution in modern philosophy can be understood as a point that all previous thinkers have attempted to attain. Let us talk about Deleuze and Guattari's philosophy. Most people associate the term "revolution" with a mass social-political movement known as a "molar-political revolution," as defined by Deleuze and Guattari. It should be highlighted, however, that Deleuze and Guattari are more concerned with the "molecular revolution" or micro revolution. Deleuze and Guattari claim that this molecular revolution is about May 1968 issues and is more significant than any previous molar revolution.

In short, A revolution is what we need. Our mentality is shaped by two interwoven levels: the molecular and the molar. Our political, ethnic, national, and cultural identities are embodied in our material selves. Under the shadow of transcendental and transient limitations, the molecular self is the limit of desire, whose emergence and evolution can be accomplished with its sovereign territory and capacities. Unless it restricts and represses itself, the molecular self is a type of rhizome that naturally does not want to follow structures. The idea of "molecular revolution versus molar revolution" refers to a change at the molecular and micro levels that affect the level of desire. Molecular opposes both the classical and macro revolutions. Guattarianism's "primary goal of ecology" is to allow individualization of the individual and the collective affairs through a radical questioning of the constrained mental forms of capitalism. This cognitive revolution is best expressed as an ecological project (in three axes or ecologies). Put otherwise; revolution denotes transformation: becoming. The essence of revolutionary circumstances lies in their ability to define being as a means of bringing

about change and propel the machinery of desire toward the possibility of establishing a radically new state of affairs. Deleuze asserts: "Duration is concerned with becoming, transition, and change—but with the ultimate, irreversible change. Duration disregards boundaries and the chronological passage of time, arguing that a revolution is only an event similar to May 68. From a value standpoint, revolutions can be rated based on their good and bad aspects. Done, but the assessments here center on the results. A dialectical and linear projection does not undergo a revolution because of favorable or unfavorable circumstances .

Revolutions occur; they require an explanation based on collective will rather than one based on logic. Being authentic revolution means searching for something new, stepping away from the surroundings and the status quo, and being on the verge of a new place. Based on the explanations provided in the article, it is clear that Duration can function as a revolution according to Deleuze's philosophy. However, the field force and the Duration operator should be the next topic of discussion.

Multiplicity is the foundation of the revolution, and the foundation of Multiplicity is a pure past. Through the recurrence of its expressiveness, the singular item stands against and resists the immovable and impossible. In a nutshell, the revolution is propelled forward by Multiplicity. We now understand why and how Deleuze's revolutionary philosophy is based on the above explanations. We now talk about the potential for revolution, how it might be realized in practice, and the challenges ahead. Now that schizophrenic philosophy and Deleuze's and Guattari's metamorphosis have been discussed, it is possible to compare and contrast two distinct forms of desire: paranoid desiring machines and schizophrenic desiring machines. There is a transcendent separation between the machine and the outside, concrete reality when one is paranoid. The capitalist and desire machines contain these two distinct forms of desire. We now have to discuss the relationship between desire and society, drawing on the previously discussed theories regarding the nature of desire and the process by which reality is created. In its creations, desire eclipses society and the finite mental space. Its actuality and production are equally influenced by the forces arising from the desiring machine and the re-territorialization brought about by the capitalist machine. According to Deleuze and Guattari, the relationships between desires and the assemblages they take produce society.

On the one hand, the revolutionary current flows, and on the other, the deterritorialization of capitalism produces isotopic conditions. This article will examine overcoming this practical obstacle to the revolution's realization problem.

فلسفه

شاپای الکترونیکی: ۹۷۴X-۲۷۱۶

<https://jop.ut.ac.ir>

موقعیت‌های ایزوتوپیک سرمایه‌داری: امکان انقلاب در فلسفه شیزوفرنیک دلوز-گتاری

مهدی مؤمنی‌نیا^۱، اصغر واعظی^۲

۱. نویسنده مسئول، کارشناس ارشد گروه فلسفه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: M_momeninia@sbu.ac.ir
۲. استادیار گروه فلسفه، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. رایانامه: A_vaezi@sbu.ac.ir

اطلاعات مقاله چکیده

در فلسفه شیزوفرنیک یا اُنتو-اِتیکو-اِستتیک دلوز-گتاری، هستی ارتباطی و وثیق با زیباشناسی و اخلاق دارد؛ و این یعنی برقراری پیوندی انقلابی و بدیع میان حوزه‌هایی که پیش‌تر منفک از یکدیگر دیده می‌شدند. چنین نگرشی به هستی، مستلزم بازنگری در حوزه‌های پیشاپیش موجود است؛ این نگرش همچنین مستلزم نقد هر نهاد آموزشی، اجتماعی و درمانی‌ای است که در روند آفرینش‌گر ماشین‌های میل‌گر و امیال شیزوفرنیک و انقلابی مانع ایجاد می‌کند و سعی در سرکوب آن و القای الگویی غیر درون‌ماندگار دارد. از آنجاکه ماشین سرمایه‌داری و تمام مجموعه‌ها و آپاراتوس‌های تابع آن امیال شیزوفرنیک ماشین‌های میل‌گر را محدود می‌سازد، لذا بیش از هر نهاد دیگری نیازمند نقد است؛ این در حالی است که نقد و تحلیل نهادهای سرکوب‌گر و سرمایه‌محور دشوار خواهد بود، زیرا این نهادها تمایلی وصف‌ناشدنی در جهت آکسیوماتیک کردن هر امری -حتی انقلاب و هر آنچه مرتبط با فلسفه‌های شیزوفرنیک است- دارند. در این پژوهش می‌کوشیم ضمن طرح مسیر انقلابی فلسفه ژیل دلوز و فلیکس گتاری و نقدهای آن بر نظام‌های سرکوب‌گر و آپاراتوس‌های ذیل آن، نقش مفاهیم بنیادینی چون بس‌گانگی و سوژکتیویته را تحلیل کنیم و تقابل حاصل‌شده میان فلسفه انقلابی و نهادهای سرکوب‌گر را در بحث از امکان انقلاب و خروج از موقعیت‌های ایزوتوپیک سرمایه‌داری بررسی و ارزیابی نماییم.

نوع مقاله:

علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰/۱۱/۱۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۵/۰۲

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۱۰/۳۰

تاریخ انتشار:

۱۴۰۲/۱۲/۲۰

دلوز، گتاری، موقعیت‌های ایزوتوپیک، میل، انقلاب.

واژه‌های کلیدی:

استناد: مؤمنی‌نیا، مهدی؛ واعظی، اصغر، (۱۴۰۲)، موقعیت‌های ایزوتوپیک سرمایه‌داری: امکان انقلاب در فلسفه شیزوفرنیک دلوز-گتاری، فلسفه، سال ۲۱، شماره ۲، پاییز و زمستان، پیاپی ۴۱، (۲۶۰-۲۳۷).
DOI:10.22059/jop.2022.338149.1006693

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

اولین سخنی که در باب فلسفه دلوز و گتاری می‌توان گفت آن است که این فلسفه به معنای واقعی کلمه، فلسفه‌ای انقلابی با ادبیاتی شیزوفرنیک است. آنان در مورد آثار خود چنین می‌نویسند: «ما (دلوز و گتاری) هیچ‌گاه نمی‌خواستیم کتابی دیوانه (شیزوفرنیک) بنویسیم، اما می‌خواستیم کتابی باشد که شما ندانید چه کسی با شما سخن می‌گوید، هیچ مبنایی وجود ندارد که بدانید یک پزشک، بیمار، یا چند دیوانه از گذشته یا حال یا آینده با شما سخن می‌گویند» (Deleuze, 2004, 218). برخلاف تصور عام دوره معاصر در باب مرگ متافیزیک و مرگ هستی‌شناسی، دلوز مدعی نوعی متافیزیک و هستی‌شناسی به معنای بدیع آن است. به باور دلوز، این ناتوانی تاریخ فلسفه و تلاش فلاسفه در تبیین هویت و ماهیت ثابت و صلب اعیان، نه‌تنها نشانه مرگ و پایان فلسفه و نیز هستی‌شناسی نیست، بلکه آغاز فلسفه است و نوعی شدن‌شناسی را به جای هستی‌شناسی به ارمغان می‌آورد. دلوز و گتاری به جای اعلام مرگ فلسفه همچون مصادرمین‌شان، نوعی ارتباط اُنتو-اتیکو-استتیک یا هستی‌شناسی-اخلاق-زیباشناسی را برمی‌گزینند که اساساً راه به متافیزیکی جدید می‌برد و می‌توان از آن به نا فلسفه (nonphilosophy) یاد کرد. مراد از نافلسفه هرآن چیزی است که از دایره معنای فلسفه و تاریخ مرتبط با آن محذوف گشته است. به عبارت دیگر، آنچه عمارت تفکر دلوزی-گتاریایی می‌خوانیمش، سیری است غیرخطی در طول تاریخ فلسفه، میان اندیشه‌های فلسفی و نافلسفی (دلوز و گتاری، ۱۳۹۳: ۲۸). رفت‌وآمد میان فلسفه و نافلسفه و نیز ابداعات مفهومی دلوز و گتاری موجب شده است تا آثارشان ظاهری متفاوت در نسبت با گفتمان دانشگاهی غالب بر متون فلسفی داشته باشد (Holland, 1999: 1). حال این متافیزیک و معنای جدید هستی‌شناسی، هنر دیگر شدن (becoming-other) از مجرای تأملات و اندیشه‌های فلسفی‌ای است که فلسفه‌های پیشین در شکل رسمی و نهادی اش را نمی‌پذیرد و در پی معنایی سراسر جدید از هستی است (رفیع، ۱۳۹۵: ۹). متافیزیک و اُنتولوژی دلوزی-گتاریایی، نوعی هستی‌مدام «در حال شدن» و «متفاوت گشتن» را مدنظر دارد. این هستی، خود دارای توان متفاوت شدن است که همین امر، ارتباط وثیقی با وجه شیزوفرنیک آن برقرار می‌کند، یعنی انقلابی دائم در سطح هستی؛ به عبارت دیگر، معنای انقلابی بودن آن از این جهت است که ضد هرگونه رمزگان یا معنای ثابت است و به شکلی آفرینش‌گر به بیان‌گری می‌پردازد. انقلابی بودن برای دلوز و گتاری معادل است با مبارزه برای شیزوفرنیک سازی امور و آزاد کردنشان از بند رمزگان‌های پارانوئیک. برای دلوز، هستی‌شناسی خود گونه‌ای مبارزه سیاسی است، چراکه هویت و این‌همانی اساساً امری سیاسی است؛ دلوز نیز هستی‌شناسی خود را دقیقاً در مقابل این برداشت از هستی تأسیس کرده است. هویت امری است که در روابط با دیگران تعریف می‌شود؛ چیزی که اساساً بیرونی است و منشائی در درون هستی چیزها ندارد (بلنتاین، ۱۳۹۷: ۲۲).

این نگاه انقلابی به فلسفه، نگرشی اساساً بدعت‌گذارانه است که نیازمند بررسی ابعاد این انقلاب از وجوه مختلف است. چنان‌که خواهیم دید، این نگرش بدعت‌گذارانه ضد هرگونه نظام کلانی است که سیلان‌های آزاد میل را سرکوب می‌کند. به دیگر سخن، ماشین سرمایه‌داری به‌عنوان بزرگ‌ترین سرکوب‌گر میل، مقصدی است که نزاع آغازشده از جانب انتو-اتیکو-استتیک دلوز و گتاری رو به سوی آن دارد و در تلاش برای برپایی انقلابی است که به سبب آن تحرکات میل به مسیر شیزوفرنیک و سابق خود بازگردد. در این مقاله برآنیم تا ضمن بررسی مفاهیم بنیادین فلسفه شیزوفرنیک دلوز و گتاری که با موضوع امکان انقلاب مرتبطاند، به مسئله موقعیت‌های ایزوتوپیک و چیستی آن بپردازیم و نسبت آن را با امکان انقلاب درون وضعیتی سرمایه‌مدارانه روشن سازیم.

۲. انقلاب و فلسفه شیزوفرنیک

در عبارت «فلسفه شیزوفرنیک»، لفظ شیزوفرن در اینجا به آن حالت کاتاتونیا^(۱) تحت مطالعه علوم مربوط به روان اطلاق نمی‌شود، بلکه حالتی از اندیشه است که طی قلمرو زدایی مطلق از اندیشه و فلسفه، از حالات ایستا و محافظه‌کارانه و غیرانقلابی عبور کرده و در مرز گسستن و خلق پیوندهای جدید است (الیز، ۱۳۹۴: ۶۳).

بر مبنای آثار دلوز و گتاری، می‌توان دو تعریف و تبیین از اصطلاح شیزوفرن انقلابی ارائه داد. در تحلیل اول باید آن را یک «گریختن بی‌وقفه» دانست. شیزوفرن از هر تعین و سرنوشتی تحت هر نامی (اقتصادی، خانوادگی، بیولوژیکی) می‌گریزد. نقطه آغاز این گریختن بی‌وقفه من یا هویت است و نقطه پایانش (اگر بتوان پایانی برای آن متصور شد) رسیدن به ادراک‌ناپذیری است؛ و از آن‌جا دوباره شروعی دیگر. در تحلیل دوم می‌توان آن را «پرسوناژ مفهومی» فلسفه دلوز و گتاری دانست. به عقیده دلوز و گتاری، پرسوناژهای مفهومی نسبت وثیقی با تصویر اندیشه هر فیلسوف دارند. پرسوناژ مفهومی سقراط برای افلاطون، قاضی برای کانت و دیونوسوس برای نیچه. در اینجا، پرسوناژ مفهومی شیزوفرن همچون کیفی اشتدادی درون فلسفه دلوز و گتاری جریان دارد و به نوعی، محرک آن نیز محسوب می‌شود. در هر دو معنای فوق‌الذکر، خصیصه شیزوفرنیک را می‌توان انقلابی در امور از پیش معین تلقی کرد.

به بیانی دیگر، فلسفه شیزوفرنیک، کیفیتی از فلسفه است که در برابر احتیاط و شیوه‌های مرسوم اندیشه و زیستن می‌ایستد. شیزوفرن، این ماشین تکثیرکننده ماشین‌های جنگی، در فکرِ اِشغال و حمله‌ورشدن به ساحت‌های متفاوت اندیشه است؛ یک قلمرو زدایی مطلق تا سرحدات درونی چیزها. مراد دلوز از لفظ ماشین، در واقع، اشاره‌ای مستقیم به خصیصه «باز» کلیت جوهره ماشینی دارد که با هر چیزی وارد اتصال و ارتباط می‌شود و ترکیب و هم‌برآیندی‌های (assemblage) جدیدی از میل را ایجاد می‌کند (Colebrook, 2003: 56). خطوط گریز همان

«چریک‌های فلسفه» هستند که شبانه در غیاب دستگاه‌های کنترل‌گر مولی وارد عمارت فکری/فلسفی می‌شوند و از درون مانند ویروس، شروع به قلمرو زدایی از آن می‌کنند. بر مبنای این توضیحات، اکنون بهتر می‌توان انقلابی بودن فلسفه شیزوفرنیک را درک کرد. نکته حائز اهمیت در اینجا پرداختن به این پرسش است که چنین فلسفه انقلابی‌ای - با تکیه بر توضیحات ارائه شده در فوق و نیز توضیحاتی که در ادامه مقاله در جهت تصریح معنای انقلابی بودن فلسفه شیزوفرنیک خواهد آمد - چه نسبتی می‌تواند با واقعیت برقرار کند؟ آیا می‌توان از یک فلسفه انقلابی، انتظار تحقق انقلابی سیاسی در عمل را نیز داشت؟ برای پاسخ به این پرسش، لازم است نخست در باب چیستی انقلاب از منظر فلسفه دلوز و گتاری بحث نماییم.

لفظ «انقلاب» معمولاً نوع خاصی از کنش توده‌ای سیاسی-اجتماعی را به اذهان متبادر می‌کند که دلوز و گتاری از آن به‌عنوان انقلاب کلان سیاسی یاد می‌کنند؛ اما باید توجه داشت که دلوز و گتاری مفهومی مهم‌تر از انقلاب کلان یا مولی را مد نظر دارند و آن همان «انقلاب خرد» یا مولکولی است، چیزی که به عقیده دلوز-گتاری بعد از مه ۶۸ بیش از هر انقلاب کلانی به آن احتیاج داریم. سطوح مولی و مولکولی، در واقع، دو بخش درهم تنیده‌ای هستند که سوژکتیویته ما را شکل داده‌اند. خود مولی ما همان تعلقات سیاسی، نژادی، ملیتی و فرهنگی ما است؛ خود مولکولی اما محدوده مشخص میل است که ظهور و بروزش می‌تواند توسط ساحت حاکم مولی و اختیاراتش - تحت‌الشعاع محدودیت‌های متعالی و غیردرون‌ماندگار - واقع شود (الیوت، ۱۳۹۷: ۴۵). خود مولکولی نوعی ریزوم است که ماهیتاً تمایلی به تبعیت از ساختارها ندارد، مگر این که دست به محدودسازی و سرکوب خود بزند. انقلاب مولکولی در برابر انقلاب مولی، مفهومی است که در سطح خرد و مولکولی اتفاق می‌افتد و در سطح میل دگرگونی ایجاد می‌کند. مولکولی در برابر نوع کلان و کلاسیک انقلاب است. مقدمه مترجم بر کتاب *بدن بدون اندام* اریک الیز، انقلاب خرد گتاریایی را در قالب پروژه‌ای بوم‌شناسانه (در سه محور یا سه بوم‌شناسی) به‌خوبی بیان می‌کند: «هدف اصلی زیست‌بوم‌شناسی گتاری اجازه دادن به بازتکنیکی‌سازی^۱ امور فردی و جمعی از طریق زیر سوال بردن رادیکال صورت‌بندی‌های محدود سوژکتیو کاپیتالیزم است» (الیز (مقدمه مترجم)، ۱۳۹۴: ۴۸).

انقلاب یعنی تغییر: صیرورت و شدن (becoming). چه چیزی مفهوم انقلاب را خصلت‌نمایی می‌کند؟ دیرند (Jussi Vähämäki and Akseli Virtanen, 2006: 207). دیرند همان کیفیت موقعیت‌های انقلابی‌ای است که شدن و صیرورت را همچون امید به تغییر خصلت‌نمایی می‌کند و ماشین‌های میل‌گر را در افق آفرینش موقعیتی اساساً بدیع به‌پیش می‌راند. به عقیده دلوز: «دیرند معطوف به گذار، تغییر و شدن است؛ اما شدنی که دوام می‌آورد، تغییری که همان جوهر

است» (دلوز، ۱۳۹۴: ۵۳). دیرند پا را از حدود و مرزها فراتر می‌گذارد و جریان‌های خطی زمان را کنار می‌زند: انقلاب یک رخداد است، همچون مه ۶۸ انقلاب‌ها را می‌توان بر اساس خوب و بد با نگاهی ارزشی ارزیابی کرد، اما این بررسی‌ها متوجه نتایج است. شرایط خوب یا بد نیست که انقلاب را در یک پیش‌بینی دیالکتیکی و خطی پدید می‌آورند؛ انقلاب‌ها رخ می‌دهند، آن‌ها نه تبیینی بر مبنای لوگوس، بلکه تبیینی بر اساس میل جمعی را می‌طلبند (Jussi Vähämäki and Akseli Virtanen, 2006: 208). این معنای اصیل شدن و سیورورت است؛ جستن و گسستن از ماهیت و اکتونیت شرایط و پانهادن بر لبه‌های قلمرویی جدید.

انقلاب، گذاری قابل پیش‌بینی نیست. تغییر و انقلاب به انگیزه‌های از پیش موجودی بی-علاقه است. بی‌جهت نیست که در دلوز می‌توان ایده انسان‌شناختی متفاوتی در باب انسان در محیط را یافت: انسان موجودی/حیوانی واکنش‌گر نیست که به تمام انگیزه‌های محیطی و آمبیانس‌های (ambience) (۲) خود پاسخ دهد؛ بلکه با هوشمندی و تکینگی خاص خود، کنش خاصی را اعمال می‌کند. نوع خاص و ویژه‌ای از کشش و انعطاف‌پذیری در انسان وجود دارد که هرگز قابل پیش‌بینی نیست (ibid: 208). اسپینوزا نیز پیش‌تر اعلام کرده بود که هنوز کسی ما را از توانایی‌ها و قابلیت‌های بدن آگاه نساخته است (دلوز، ۱۳۹۸: ۸۳).

انقلاب نه مربوط به زمان گذشته یا آینده است و نه مربوط به زمان حال؛ زمان نحوی فعل انقلاب دیرندی نامتعیین و سیال است (Jussi Vähämäki and Akseli Virtanen, 2006: 208). انقلاب از بی‌عدالتی‌های ساختاری و یا حتی اراده جمعی برای تکمیل پازل‌های سیاسی-اجتماعی جامعه سرچشمه نمی‌گیرد؛ به عبارت دیگر، ما از طریق تمرکز کردن (Concentration) نیست که انقلابی می‌شویم، بلکه از مدخل از دست دادن همین تمرکز و جمع‌شدگی است که در مسیر انقلابی شدن پا می‌گذاریم (ibid: 223). با وجود این، اگر تغییر و انقلاب از علل و تأثیرات قابل اندازه‌گیری در مکان و آنات قابل تقسیم در زمان به وجود نیامده، پس چه عناصری مقوم آن است؟ به عبارت دیگر، عامل پیش‌ران گذر از آپاراتوس‌های سرکوب‌گر کدام است؟ انقلاب از بس‌گانگی (multiplicity) قوام یافته است. امر بس‌گانه مقاومت می‌ورزد و در برابر جابه‌جایی ناپذیرهای ناممکن، از طریق تجلی بیان‌گری‌هایش در تکرار ایستادگی می‌کند (ibid: 209). در یک جمله، بس‌گانگی نیروی محرکه انقلاب است. حال که بحث از محرک انقلاب مطرح گردید، باید پرسید که بس‌گانگی یا امر بس‌گانه اساساً چیست/کیست؟

۳. بس‌گانگی به‌عنوان نیروی انقلابی

بسیاری از اندیشمندان، دلوز را در کنار دریدا و لیوتار دارای فلسفه‌ای از ناهم‌سانی و بس‌گانگی به شمار می‌آورند (پیتون، ۱۳۸۳: ۶۷). سیاستی که همه اقلیت‌های نژادی و جنسی را نیز در برمی‌گیرد. دلوز و گتاری درباره امر بس‌گانه می‌نویسند:

این مفهوم دقیقاً به‌منظور گریز از تقابل انتزاعی بین «بس‌گانه» و واحد، گریز از «دیالکتیک»، توفیق در فهم بس-گانگی محض و امکان پرداختن به بس‌گانگی به‌عنوان بخشی عددی از یک وحدت یا کلیت پنهان، یا به‌مثابه عنصر ارگانیک یک وحدت یا کلیتی که هنوز ظهور نیافته و ایجاد تمایز بین انواع مختلف بس‌گانگی، خلق و ساخته شده است (Deleuze and Guattari, 1988: 32).

البته بس‌گانگی را می‌توان همچون نوعی تکامل فلسفی نیز در نظر گرفت؛ به‌طوری که ونسان دکوم (Vincent Descombes) معتقد است که این امر را در فلسفه معاصر می‌توان مانند نقطه‌ای پنداشت که گویی تمام اهتمام و تلاش گذشتگان برای رسیدن به آن بوده است (پیتون، ۱۳۸۳: ۶۸). بس‌گانه «یک» عمارت ساختاریافته از «بسیاران» نیست. افراد و اجزاء جمع‌شده و گردآوری‌شده نمی‌توانند یک بس‌گانگی را شکل دهند. توده، به معنای گروه‌های سازمان‌نیافته نیز نمی‌تواند مراد ما از بس‌گانگی باشد. حتی تکثرگرایی (پلورالیسم) نیز نمی‌تواند بازتاب درستی از امر بس‌گانه باشد، زیرا اساساً (از منظر فلسفه شیزوفرنیک) غیرسیاسی و نامولد است. تا اینجا، تعاریفی سلبی از بس‌گانگی طرح شد، اما از حیث ایجابی با چه نوع محرکی سروکار داریم؟ بس-گانگی اقلیتی است (Jussi Vähämäki and Akseli Virtanen, 2006: 209). بس‌گانگی یک نیروی هستی‌شناختی در دل فلسفه سیاسی دلوز-گتاری است که همچون رخدادی پدیدار می-شود، وهمیکی و ویرتاین دربارۀ بس‌گانگی می‌نویسند:

در بس‌گانگی همگان با [حفظ] تنهایی‌شان با هم هستند؛ یا از طریق بس‌گانگی است که با دیگران اند [و نه تقدیمی که در تجمع با دیگران باشد]. همگان در زمانی یکسان آن‌جا جمع شده‌اند، اما [هویتی دیفرانسیلی و] متفاوت از یکدیگر دارند. همین ویژگی امر بس‌گانه است که موجب فعلیت یافتن اعمالی که انقلابی (مولد) است و نیست، یا کسی که انقلابی (مولد) هست و نیست، نمی‌شود. ایده‌آل است، اما انتزاعی نیست؛ واقعی است، اما بالفعل نیست؛ ناهمگون (Heterogeneous) است، اما پیوسته (Continuous) و متوالی است. قابل تقسیم است تنها از طریق تغییری در طبیعتش. این امر، در باب چگونگی تعریف دلوز از مقوله امر نهفته است، یعنی بس‌گانگی پریشان حالی از هستی، حالت-زمان انقلاب که همان دیرند تغییر است (ibid: 210-211).

اقلیت‌شدن در واقع پتانسیلی انقلابی و ذخیره‌ای آینده‌نگرانه است که یک گروه «اقلیتی» می‌تواند آن را فعلیت ببخشد (الیز، ۱۳۹۴: ۴۴). اقلیتی که از مدخل ایجاد هم‌برآیندهای ماشینی صورت می‌پذیرد، از عناصر متحول‌کننده و انسانی یا نا انسانی، ارگانیک یا غیر ارگانیک و فنی یا طبیعی پدید می‌آید (هیلیر، ۱۳۹۹: ۱۴۹). در واقع، هم‌برآیندی‌ها در موقعیت‌های مختلف ماشینی با هم جفت‌وجور می‌شوند و قلمروها را در سطح شهری و کیهانی می‌سازند. منازل فردی، محله‌ها، شهرها، قاره‌ها، صفحات تکتونیک^(۳) زمین‌شناسی، وعده‌های غذایی روی میز صبحانه و غیره. همه‌چیز هر نوع اقلیت‌شدنی مانند اقلیتی از ادبیات تماماً سیاسی است (دلوز، ۱۳۹۲ الف: ۹۲). جریان‌های اقلیتی با حفظ اقلیتی‌بودن‌شان ارتباطی وثیق با ارزش‌های جمعی دارند. اقلیت نوعی نقد بر جریان‌های غالب است. یکی از همین انواع اقلیت‌شدن «زن‌شدن» است؛ به عبارت دیگر، زن‌شدن به معنای به‌کارگیری هیبت و ظاهری زنانه نیست، بلکه نوعی ایستادگی و مقاومت است

در برابر شکلِ مرسوم و ماهیتِ جاافتاده و مولیِ «زن» که اکثریت مردان (و یا حتی خود زنان) آن را تعیین بخشیده‌اند (همان: ۴۴).

از مطالب بالا و توضیحاتی که دربارهٔ بس‌گانگی ارائه شد، روشن گردید که نیروی محرکهٔ انقلاب اساساً چه ویژگی‌هایی دارد و متشکل از چه کسانی است. اکنون نوبت آن رسیده است که به عواملِ سرکوب‌گرِ نیروی محرکهٔ انقلاب بپردازیم و روشن نماییم که سرمایه‌داری چگونه در برابر نیروی انقلابی و تحول‌خواه مقاومت می‌کند و چگونه سوژه‌های مطلوب و نابس‌گانهٔ خود را تولید می‌کند.

۴. تولید سوژه‌کتیویته و پروردان دانش کنترلی سایبرنتیک:

در جریان انقلاب‌ها همواره انبوهی از نخبگان له و علیه تغییرات کلان مشغول به کارند. گتاری نیز در باب نقش مهم آنان در جای‌جای آثارش تصریح کرده است. او معتقد است در کنار جنبش‌های کلان و وسیع انقلابی در مقیاس کوبا و روسیه، بیش‌تر به انقلاب‌های مولکولی میلیونی نیازمندیم (الیوت، ۱۳۹۷: ۱۷۲). این کنش انقلاب مولکولی می‌تواند سرمایه‌داری را از درون به مبارزه و مقاومت فراخواند. انقلاب‌های خرد یا «براندازی‌های نرم» می‌تواند به دست هر کسی انجام شود و نیازی به فعالیت‌های تشکیلاتی وسیع در سطح احزاب ندارد. به عقیدهٔ فلیکس گتاری، راه برون‌رفت از سیطرهٔ نظام سرکوب‌گر سرمایه‌داری، شناخت مکانیزم‌هایی است که سرمایه‌داری به‌واسطهٔ آن‌ها کار می‌کند. چنین می‌نماید که مراد گتاری از مکانیزم‌های سرمایه‌داری، تحلیل مختصات موقعیت‌های ایزوتوپیک باشد که تنها ممکن‌کنندهٔ گذار است. در واقع از طریق شناخت ایزوتوپ‌های موقعیت‌های پیشاپیش فعلیت یافته و مقابله با نیروهای ارتجاعی سرمایه‌داری است که می‌توان جلوی روند تولیدگر کالا محور و سوژه محور آن را گرفت و امید به جهشی وجودی به شکل جدیدی از زیستن داشت (گتاری، ۱۳۹۹: ۱۲۰). چرایی و چیستی توسل به این نوع تحلیل در ادامهٔ متن تشریح خواهد شد.

تولید سوژه‌کتیویته یکی از محورهای اساسی سرمایه‌داری عصر حاضر (سرمایه‌داری جهانی تلفیقی) است؛ برخلاف کاپیتالیسم زمانهٔ مارکس، کاپیتالیسم فعلی به‌جای تولید کالا، از تولید سوژه‌گروه‌های منقاد شروع می‌کند (همان: ۵۸). تولید سوژه‌کتیویته یعنی تولید سوژه‌هایی منقاد و مقید در جامعه و کارخانه. در این فرایند، سوژه‌ها نه از طریق زور و اعمال قدرت بلکه با عاملیت خودشان به‌واسطهٔ پدیدآوردن موقعیتی که در آن سوژه‌کتیویتهٔ سوژه مهندسی می‌شود، تن به انقیاد می‌دهند و برای بردگی بیشتر ذیل شعار پیشرفت از یکدیگر سبقت می‌گیرند. به عقیدهٔ لاتزارتو، بحران امروز غرب که از ۱۹۷۰ آغاز شده، بحران سوژه‌کتیویته است (Lazzarato, 2014: 7).

با تمهید مقدمه‌ای که در مطالب فوق‌الذکر در باب چستی تولید سوپرکتیویته و تأثیر آن در بسط و گسترش سرمایه‌داری جهانی تلفیقی انجام شد، اکنون می‌توان با فهمی عمیق‌تر به بررسی انواع سوژه‌های مورد علاقه و مطلوب نظام سرمایه‌داری پرداخت. تولید سوپرکتیویته امری است که در مانیفست کمونیست مارکس و انگلس نیز پیش‌بینی شده بود:

به جای نیازهای قدیمی که تولیدات یک کشور پاسخ‌گوی آن‌ها بود، به نیازهای جدیدی برمی‌خوریم که مرتفع کردن آن‌ها احتیاج به محصولات سرزمین‌ها و اقلیم‌های دوردست دارد. به‌جای عزلت‌گزینی محلی و ملی قدیم و به‌جای خودکفایی، اینک با ارتباطات همه‌جانبه و تعامل همه ملل جهان با هم مواجهیم؛ و این نه تنها بر قلمروی مادی، بلکه بر تولید فکری نیز حاکم شده است (مارکس و انگلس، ۱۳۹۲: ۴۲).

سوژه‌مندی در چنین نظام‌هایی امری جدایی‌ناپذیر است. نمی‌توان ژاپن را «بدون خطوط/خصلت‌های آرکائیک یا کهن» تصور کرد (گتاری، ۱۳۹۹: ۱۱۱). خصلت‌هایی که به شکلی کاملاً بومی و متفاوت با نسخه آمریکایی‌اش، از پیشینه‌ای کهن و پیشاسرمایه‌دارانه نشأت گرفته‌اند، اما ترکیبی بسیار منسجم را برای اهداف سرمایه‌مدارانانه در قسمتی از کره زمین با مردمانی بومی و نسخه‌ای بومی/محلی از سرمایه‌داری جهانی تلفیقی به نمایش گذاشته است. گتاری در این باره می‌نویسد:

در این رابطه، مثال‌های ژاپن و ایتالیا گویا به نظر می‌رسند، زیرا مسئله در ارتباط با کشورهای است که موفق به پیوند صناعی با فن‌آوری پیشرفته و یک سوژه‌مندی جمعی شده‌اند که وابستگی‌های خود را به گذشته‌ای گاه دور حفظ کرده‌اند (بازگشت به آیین شینتو-بودیسم در ژاپن و بازگشت به دوره‌های پدرسالاری در ایتالیا) (همان: ۱۱۱). با این اوصاف، سه نوع سوژه‌مندی را -که در خدمت بقاء، رشد و سودآوری سرمایه‌داری هستند- می‌توان از یکدیگر بازشناخت و تمییز داد. گروه نخست، «سوژه‌مندی سریالی» است.^(۴) دسته نخست که تجلی و بروز آن را در جوامع مدرن باید ذیل طبقه کارمندان - (با مسامحه) خرده‌بورژوازی که در رقابتی دائمی با مشابهین خود می‌زید در رعبی همیشگی ست که مبدا این همان و «سریالی» نباشد- در نظر گرفت. توده‌ای از افراد شاغل در سازمان‌ها و مراکز گوناگون که در تکثیری حداکثری با حداقل تکینگی، همچون چرخ‌دنده‌های یک سیستم منسجم در حال کار و فعالیت هستند (همان: ۱۰۸). روی دیگر سوژه‌های سریالی را می‌توان در تفکر نظامی یافت. سوژه‌های شاغل در مؤسسات دولتی یا غیردولتی، همچون اجزایی در مختصات ازدست‌رفتگی تکینگی‌هایشان هستند که در افق کل نظام سازمانی حاکم و ارزش‌های آن مورد بررسی قرار می‌گیرند. به بیانی دیگر، بهینه‌سازی و بهره‌وری هر یک از اجزاء و عناصر نظام باید نهایتاً به بهینه‌سازی و پیش‌رفت کل نظام مدیریتی در مسیری واحد منجر شود. گروه دوم، «سوژه‌مندی توده‌های عظیم تضمین‌نشده» است. این گروه در تمام جوامع سرمایه‌داری از مابقی بی‌شمارتر هستند. کارگران بدون امنیت شغلی، افراد شاغل در امور خدماتی که بسیاری دیگر همواره آماده جایگزینی با آن‌ها هستند، ارتش بی‌کاران جزئی جدایی‌ناپذیر از هر نظام مبتنی بر سودبری

عده‌ای قلیل از افراد هستند. جدای از سیر ماشینی جای‌گزین شدن افراد بدون ضمانت شغلی با دیگر اعضای این اردوگاهِ عظیم، ماشینیسیم و پیشرفت فناوری و ابزارهای تولید نیز بیش از پیش بر خطرهای موجود و تهدیدگر افزوده است (همان: ۱۰۸). گروه سوم، «سوژه‌مندیِ نخبگان» است. این گروه عده‌ای محدود و معدود از افراد را شامل می‌شود که در لایه‌ها و سطوح مختلفِ مدیریتی سازمان‌ها، دانشگاه‌ها، و دیگر مراکز مهم مشغول فعالیت در جهت اهداف درون‌سازمانی و سیاست‌های بالادستی هستند (همان: ۱۰۹). به عقیدهٔ فلیکس گتاری، با برهم خوردن تکیه‌گاه سرمایه‌داری - که در اینجا مقصود همان تولید سوژکتیویته است - می‌توان از طریق مسیری ریزوماتیک با القای نگاهی ضدِ کلیت‌بخش و سریالی‌ساز و نیز کمک به بازتکینگی‌یابی‌ها به درون آن رخنه کرد و جلوی بازوهای ابقاگر و ضامن حیات آن را گرفت.

بر اساس آخرین نوع از دستهٔ سوژه‌های سریالی سرمایه‌داری می‌توان دریافت که فلسفهٔ دلوز-گتاری بیش از هر فلسفهٔ دیگری باید واجد نگاهی ضد نخبه‌گرایانه باشد. گتاری در پاسخ به پرسش یک خبرنگار در باب نخبگان دانشگاهی، این‌گونه از تردیدش از فعالیت نظری (تئوریک) سخن می‌گوید: فعالیت تئوریک به سختی می‌تواند از گرایش ذاتی کاپیتالیسم به تصاحب و آیین‌مند کردن کوچک‌ترین رفتارهای براندازانه طفره رود؛ کاپیتالیسم این کار را با محروم کردن این اعمال از سرمایه‌های لیبیدیوی خود انجام می‌دهد؛ تنها امید رهایی فعالیت تئوریک از سرمایه‌داری، در مواجهه‌شدن با مبارزهٔ واقعی نهفته است (Guattari, 1976: 1).

گروه نخبگان تولیدشده به دست ماشین سرمایه‌داری، بیش‌ترین میزان دسترسی به منابع اطلاعاتی، دانش، رفاه مادی و فراغت برای تفکر و نقد را دارند؛ اما در کمال تعجب، در عین بهره‌مندی از این امکانات، کم‌ترین میزان کنش و تصمیم‌گیری را در نسبت با امور مولی دارند. یکی از دلایل این انفعال و عدم به‌کارگیری نقد، پدیده‌ای است که گتاری از آن با عبارت «بینش تقدیرباورانه در مورد امور» یاد می‌کند (گتاری، ۱۳۹۹: ۱۰۹). سرمایه‌داری در تمام ظهورات و بروزات خود، با بهره‌گیری از تمام دستگاه‌های تبلیغاتی و رسانه‌ای چنان تصور جبرگرایانه‌ای را بر اذهان حاکم کرده است که گویی «امیدی» به گذرکردن از آن نیست (هارت، ۱۳۹۳: ۹۵). اگر فلسفهٔ گتاری را شامل دو دقیقه بدانیم که در دقیقهٔ دوم تغییر، شدن و انقلاب رخ می‌دهد، فلسفهٔ گتاری در دقیقهٔ اول به بازیابی امید از دست‌رفتهٔ انسان‌ها (در اثر حوادث گوناگون تاریخی نظیر آنچه در شوروی سابق، مه ۶۸ در فرانسه، مائوئیسم در چین و غیره رخ داد) می‌پردازد (گتاری، ۱۳۹۹: ۱۲۰). گتاری در پایان کتاب *اِکوسوفیا* در باب بازیابی امید و اعتماد به خود در انسان‌ها - خصوصاً گروه نخبگان منفعل - چنین بیان می‌دارد: «باید نوعی کاتالیزور را برای تجدید اعتمادبه‌نفس تدریجی بشریت و گاه بر اساس کوچک‌ترین ابزارها، طراحی کرد. این‌گونه است که این جستار می‌خواهد،

هرچند اندک، مانع ملال و انفعال یا رکود جاری شود» (همان: ۱۲۰). یکی از موضوعاتی که نقشی کلیدی در بحث از امکان انقلاب دارد، پرداختن به رهایی و شورش علیه مصادیق ناامیدی است. به عقیده فلیکس گتاری، چهار محور اساسی کژفهمی در باب مسائل مربوط به سیاست و سرمایه‌داری وجود دارد که منجر به انفعال و رخوت در پراکسیس، خصوصاً در قشرِ نخبگان و در نتیجه از میان رفتن اعتمادبه‌نفس انسان‌ها (برای شیزوفرنیک شدن) شده است:

یک: آگاهی‌های غیرمترقیه توده‌ها که همواره ممکن است سر برآورد. دو: سقوط تدریجی استالینیسیم و تجسم‌های آن که فضا را به دیگر هم‌برآیندی‌های دگرگون‌کننده مبارزات اجتماعی واگذار می‌کند. سه: تحول فن‌آورانه رسانه‌ها، به‌ویژه کوچک‌سازی، کاهش هزینه و کاربری‌های ممکن‌شان برای اهداف غیرسرمایه‌دارانه. چهار: بازسازی فراروندهای کار بر بقایای نظام‌های تولیدی صنعتی ابتدایی قرن که نوعی تولید روزافزون سوژه‌مندی آفرینش باور راه هم در سطح فردی و هم در سطحی جمعی (از مجرای کارآموزی دائمی، تجهیز دوباره نیروی کار به ابزارهای جدید، انتقال قابلیت‌ها و غیره) ایجاب می‌کند (همان: ۱۰۹-۱۰۰).

بدین ترتیب، گتاری با شناسایی نیروهای محرک سرمایه‌داری که در عین تولید آن، بقای آن را نیز تأمین می‌کنند، سعی دارد به نحوی در برابر آن بایستد و شکلی از آفرینش خلاقانه را که به انقلاب در معنای خرد و کلان آن منتهی می‌شود به کار گیرد و ترویج نماید. نکته دیگر آن است که تولید سوژه‌کتیویته نه‌تنها خصیصه‌ای از «سرمایه‌داری جهانی تلفیقی» است، بلکه نوعی سایبرنتیک را که بر تمامی عرصه‌های دانش حاکم است نیز می‌پروراند؛ دانشی که کنترل و نظارت بر جوامع بشری را به دست گرفته است. در راس این علوم کنترلی، علم مدیریت است که متعلق آن تمام نیروهای انسانی -بازوهای سرمایه‌داری و گروه «سوژه سربالی» از سوژه‌گروه‌های سرمایه‌داری- شاغل در سازمان‌ها است. علم مدیریت در کنار روان‌کاوی از مهم‌ترین بازوهای کنترلی سرمایه‌داری محسوب می‌شوند. برای فهم بهتر این عملکرد خط‌مشی گذار مولی در سازمان‌های بالادستی، می‌توان به نقش دانش مدیریتی و تدوین آن اشاره کرد:

فرض اساسی در این فرآیند، رفتار عقلایی خط‌مشی‌گذاران است؛ سیاست‌گذاران در فرآیند مذکور، خردمندانه به انتخاب خط‌مشی می‌پردازند و تمامی گزینه‌های خود را حساب‌شده و منطقی انجام می‌دهند. آن‌ها می‌توانند راه‌حل‌های ممکن را به خوبی پیش‌بینی کرده، معیارهای دقیقی برای سنجش آن‌ها به دست آورند و در نهایت به گزینش منطقی و بخردانه دست یابند. انگاره بنیادین در فرآیند عقلایی خط‌مشی‌گذاری، وضع‌کنندگان خط‌مشی را چون ناخدایان تصور می‌کند که به کمک ابزارهای دقیق فنی و محاسبات ریاضی و احاطه به علم جغرافیا، دقیقاً از محل سفینه خود، آگاهی دارند و به‌درستی می‌دانند که به کجا می‌روند، آنان بازیگرانی خردمند هستند که به کمک علم و منطق راه‌های چاره را کاملاً احصاء کرده، بهترین راه را از میان آن‌ها انتخاب می‌کنند (الوانی، ۱۳۹۵: ۹۳).

در نقل قول بالا، نوعی کار توگرافی عقلانیت و منطق نه‌تنها قابل کشف، بلکه مورد تحسین نیز واقع شده است. علوم تحت امر ماشین اجتماعی سرمایه‌داری جهانی، این‌چنین تمام امور را با منطق بی‌بدیل خود تحت نظارت و کنترل دارد. از بدیهی‌ترین نتایج چنین عملکردی،

استانداردسازی رفتارها و روابط است (گتاری، ۱۳۹۹: ۴۱). حال، با توجه به توصیفاتی که در باب تولید سوپژکتیویته، فلسفه شیزوفرنیک و انقلاب بیان شد، در ادامه می‌بایست وضعیت سرمایه‌داری کنونی را از نظر گذراند و شرایط و امکان انقلاب را درون چنین بستری بررسی و تحلیل کرد.

تا اینجا، دو گونه از مسائل مورد بررسی قرار گرفت: موضوعات محوری فلسفه شیزوفرنیک و انقلابی دلوژ-گتاری و همچنین اقدامات و تحرکات فاشیستی سرمایه‌داری در قالب اموری همچون خطوط تولید سوژه‌های سریالی و آپاراتوس‌های تحت امر آن. در ادامه ذیل مبحث موقعیت‌های ایزوتوپیک سرمایه‌داری، به روایت تازه‌ای از این تقابل پرداخته خواهد شد: تلاشی در جهت تحقق یک انقلاب در بستر لابراتوار (آزمایشگاه) که از تقابل نیروی انقلابی و ضدانقلاب پدید می‌آید. هنگامی که فلسفه انقلابی دلوژ-گتاری از یک سو و سرمایه‌داری جهانی تلفیقی از سویی دیگر در مقابل یکدیگر قرار می‌گیرند، هر دو موجب تولید موقعیتی در سطح میل می‌شوند که امکان تحقق انقلاب را تحت شعاع قرار می‌دهد؛ به عبارت دیگر، موقعیت‌های ایزوتوپیک، نام دیگر درگیری میان انقلاب (فلسفه شیزوفرنیک) و ضدانقلاب (سرمایه‌داری) است.

۵. موقعیت‌های ایزوتوپیک سرمایه‌داری/میل

در این بخش برآنیم تا به تشریح اصطلاح موقعیت‌های ایزوتوپیک از منظر فلسفه شیزوفرنیک دلوژ-گتاری بپردازیم. در فلسفه دلوژ و گتاری میل در معنایی مخالف معنای روانکاوانه‌اش، مرادف با امور آفرینش‌گر و پویا شده است. میل، به یک معنا، آن‌چنان که تصریح شده است، با مفهوم «خواست توان» نیچه-دلوژ نیز مترادف شده است (Deleuze and Parnet, 2002: 91). میل از منظر فلسفه شیزوفرنیک اساساً هم می‌تواند شیزوئیک باشد و هم پارانوئیک؛ در این صورت یکی منجر به انقلاب می‌شود و دیگری فاشیسم. سرمایه‌داری نیز همچون میل، از هر دو گرایش شیزوئیک و پارانوئیک تقویم یافته است. یکی از دلایلی که (بنا بر ادعای متن) تقابل فلسفه انقلابی دلوژ-گتاری با سرمایه‌داری می‌تواند و باید بر اساس آنالیزی بر مبنای ایزوتوپ صورت‌بندی شود، شباهت‌های میان این دو است؛ همچنان که میل می‌تواند شیزوفرنیک و پارانوئیک باشد، سرمایه‌داری نیز (نه در ضدیت با آن، بلکه) مطابق با آن دو گونه گرایش در خود دارد. به عقیده دلوژ و گتاری، درون این رژیم، هم یک تفاوت وجود دارد و هم یک این‌همانی: این‌همانی عبارت است از قلمروی مولی و اعداد کمی و محاسبه شونده و تفاوت عبارت است از قلمروی مولکولی که تابع قلمروی مولی است (Deleuze and Guattari, 1983: 287). قلمروی مولی نیز در پی سلطه و فائق آمدن بر حیطة مولکولی است؛ به عبارت دیگر، سرمایه‌داری با رمز زدایی و قلمرو زدایی‌های چندباره خود، تمایل شیزوفرنیک خود را نمایان می‌سازد؛ اما باید توجه

داشت که همهٔ این صیوروت‌ها به یک میزان شمولی سراسری ندارند (Marc Roberts, 2007: 121). این شباهت ماشین‌های میل‌گر و سرمایه‌داری است که باعث می‌شود هر دو را به یک میزان متعهد به تغییر و ایجاد اتصالات جدید بینداریم، اما در واقعیت این‌گونه است که تمام این قلمروزدایی‌ها در آینهٔ تصویری کمی از سرمایه انجام می‌شود (ibid: 121). شیوزوفرنی به معنایی که در ماشین‌های میل‌گر می‌دانیم، حدّ خارجی سرمایه‌داری است که همیشه از نزدیک شدن به آن ممانعت می‌شود. خصلت شیوزوفرنیک سرمایه‌داری تنها در شرایطی با ممانعت از آن عمل می‌کند. نام دیگر این خصلت و گرایش شیوزوفرنیک برای سرمایه‌داری همان مرگ یا انقلاب است (ibid: 121). به همین دلیل است که دلوژ و گتاری میل را فی‌نفسه انقلابی می‌دانند، زیرا وجود و کارکرد میل برای هر بستری -جامعه، کارخانه، نهادهای مدنی و غیره- مترادف با برهم زدن ساختارها و ایجاد اتصالات جدید بدون نقشه‌ای قبلی و مقصودی ازپیش تعیین شده است. به عبارت دیگر، سرمایه‌داری سوئیۀ پارانوئیک خود را برای کنترل و مهارسازی سوئیۀ شیوزوفرنیک خود به کار می‌گیرد. سوسیوس یا ماشین اجتماعی سرمایه‌داری با جایگزینی رابطهٔ اقترانی (conjugation) به جای اتصال (connection)، میل اساساً شیوزوفرنیک را پارانوئیک می‌سازد. در اینجا، رابطهٔ اتصالی اشاره به ماهیت ماشینی میل دارد که نهایتاً طی رابطه‌ای اقترانی در جهت مخالف ماهیتش، به سوی غایتی و هدفی ازپیش تعیین شده در خدمت حصول ارزش افزوده کانالیزه شده است. شرح به‌وجود آمدن سوژهای شیوزوفرنیک کلینیک‌های درمانی این چنین است، اما وظیفهٔ شیوزوکاوی اتمام این فرآیند شیوزوفرنیک شدن ناقص را سرمایه‌داری بر عهده دارد. از نگاه دلوژ و گتاری، عمل انقلابی یا شیوزوکاوانه «هل دادن» یا شتاب‌بخشیدن به سرمایه‌داری از نقطهٔ قلمرو زدایی ناقص به قلمرو زدایی مطلق است.

دلوژ و گتاری دو نوع متفاوت از میل‌ورزی را در برابر یکدیگر قرار می‌دهند و تعریف می‌کنند: ماشین‌های میل‌ورز شیوزوفرنیک و ماشین‌های میل‌ورز پارانوئیک. در وضعیت پارانوئیک، نوعی فاصله و تعالی میان ماشین میل‌گر و واقعیت انضمامی خارجی وجود دارد. این دو نوع متفاوت از میل‌ورزی، هم در ماشین‌های میل‌گر و هم در ماشین سرمایه‌داری وجود دارد. با تکیه بر توضیحات ذکر شده دربارهٔ ماهیت مولد میل و آفرینش واقعیت، حال باید به چگونگی ارتباط میل با عرصهٔ اجتماعی نظر افکند. میل در تولیدگری‌هایش، نه فضای محدود ذهنی، بلکه اجتماع را نیز تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. نیروهایی که از ماشین میل‌گر سرچشمه می‌گیرند و باز قلمروگذاری که ماشین سرمایه‌داری موجب می‌شود، به همان میزان در واقعیت و تولید آن نقش دارد. اجتماع برای دلوژ و گتاری، حاصل ارتباطات بین امیال و صورت‌هایی است که امیال به خود می‌گیرند. در واقع دلوژ و گتاری، بر این باورند که میان شیوزوفرنیا و سوژهٔ شیوزوفرنیک که در کلینیک نیاز به مراقبت‌های بیمارستانی دارد، تمایز وجود دارد (Deleuze, 1995: 23). آن‌ها چنین نمی‌پندارند

که نیروهای انقلابی همان شیزوفرن‌های تحت درمان در بیمارستان‌ها هستند؛ بلکه عقیده دارند که در رمززدایی‌ها و قلمروزدایی‌ها، همواره گسستی شیزوئید (schizoid) وجود دارد که فعالیت انقلابی و متحول‌کننده، جلوی تولید سوژه‌های شیزوفرنیک را می‌گیرد (ibid: 23). حال این پرسش به وجود می‌آید که آیا شیزوکاوی، صرفاً تحلیلی لیبیدویی-سیاسی است؟ دلوز به این سؤال این‌گونه پاسخ می‌دهد که وظیفه شیزوکاوی، به دست آوردن آپاراتوس‌های انقلابی و هنری است و فعال کردن گسست‌های انقلابی در مقابل دال‌های مستبد (despotic signifier) (ibid: 24). سرمایه‌داری با قلمروزدایی‌هایی که انجام می‌دهد، بیش از هر چیزی و سریع‌تر از هر کاری، آن را باز قلمروگذاری می‌کند؛ این همان خصلت پارانوئیک میل است که دلوز و گتاری از آن به‌عنوان فاشیسم یاد می‌کنند (Deleuze and Guattari, 1983: 341). این خصلتِ دولبه سرمایه‌داری، مادامی‌که قلمرو زدایی می‌کند، همچون ماشین‌های میل‌گر ضد رمزگان و قوانین عمل می‌کند و همراه آن است؛ اما در لحظه‌ای که باز قلمروگذاری فاشیستی خود را به انجام می‌رساند، تفاوت خود را با ماشین‌های میل‌گر آشکار می‌کند؛ به عبارت دیگر، این رفت‌وبرگشت میان سوژه شیزوفرنیک و پارانوئیک سرمایه‌داری نوعی «سرکوب از طریق انقلاب» است که در همراه‌شدن‌اش با ماشین‌های میل‌گر و تظاهرات انقلابی آن، در واقع حرکتی به سمت بازقلمروگذاری را راهبری می‌کند. این بازقلمروگذاری، آغازی است بر پایان میل‌ورزی شیزوفرنیک ماشین‌های میل‌گر. در کتاب *آنتی‌آدیپ*، از این عملکرد سرمایه‌داری به‌عنوان مهندسی سرکوب ماشین‌های میل‌گر یاد می‌شود (ibid: 346). بدین ترتیب، سرمایه‌داری در بینابین وضعیتی است که از هر دو طرف در حال کشیده شدن است: از سویی نوعی کشش شیزوفرنیک، قلمروزدایانه و انقلابی وجود دارد که آماده برانداختن هر نوع چپنشی است و از سوی دیگر، تمایلی پارانوئیک و بازدارنده و واکنشی است که خواهان بازقلمروگذاری و رمزگذاری آن‌ها است (Marc Roberts, 2007: 122). در واقع سرمایه‌داری با تبلیغاتی برای گذر کردن از ساختارهای مولی و ترویج انقلابی‌گری (به‌نام قلمروزدایی و رمززدایی)، نه‌تنها ماشین‌های میل‌گر را از یک انقلاب راستین دور می‌کند، بلکه با ایجاد شرایطی انقلابی - که به سختی قابل تمییز از انقلاب اصیل دلوزی و گتاریایی است - سوژه‌های میل‌گر را در این رفت‌وبرگشت میان انقلاب و فاشیسم فرسوده می‌کند. دلوز و گتاری این وضعیت دوگانه و مقابل هم را در کتاب *آنتی‌آدیپ* این‌گونه توصیف می‌کنند:

آکسیوم‌های اجتماعی جوامع مدرن بین دو قطب گیر کرده‌اند و دائم در حال حرکت از یک قطب به قطب دیگر هستند ... این جوامع در بین اورشتات (Urstaat) گرفتار شده‌اند و مایل‌اند که به‌مثابه یک واحد بیش‌رمززدایی‌شده و بازقلمروگذاری‌شده بمانند ... آن‌ها با تمام قوایی که دارند، در حالی که رمززدایی می‌کنند یا اجازه رمززدایی را می‌دهند، دیکتاتورهای سراسر دنیا، دیکتاتورهای محلی و تمام پلیس‌های قدرت‌مندشان مجدداً تمام کمیت‌های سیال سرمایه و جمعیت را رمزگذاری می‌کنند. سرمایه‌داری در دو مسیر متفاوت پاره و گسسته شده است: مسیر

کهن‌گرایی و آینده‌گرایی، شبه-کهن‌گرایی و آینده‌گرایی سابق، پارانویا و شیوزوفرنیا (Deleuze and Guattari, 1983: 260).

اکنون وقت آن است تا نسبت بین سرمایه‌داری و شیوزوفرنیا را بسنجیم و به چگونگی همراهی‌اش با انقلاب بپردازیم. مجدداً باید تصریح کرد معنایی که دلوز از شیوزوفرنیا مراد می‌کند، اساساً با معنای روان‌کاوانه و بالینی آن متفاوت است. شیوزوفرنی حالتی از گسیختگی از واقعیت و روی آوردن به وهمیات است، اما در معنای دلوزی-گتاریایی آن، شیوزوفرنیا نه تنها جدا شدن و قطع ارتباط با واقعیت نیست، بلکه سوبه‌ای از میل است که در آن میل به تولید واقعیت روی می‌آورد (ibid: 87). این پرسش مطرح می‌شود که با تفاوت‌هایی که از این دو معنای شیوزوفرنیا مطرح شد، چه زمانی سوژه شیوزوفرنیک تولیدگر، به موردی تحت درمان بالینی بدل می‌شود؟ پاسخ دلوز و گتاری مشخص است: زمانی که جلوی این روند تولید میل گرفته شود و ماشین میل‌گر نتواند هم برآیندی‌هایش را تولید کند (ibid: 136)؛ به عبارت دیگر، با رفت و برگشتی که میان انقلاب و باز قلمروگذاری (فاشیسم) صورت می‌گیرد، سوژه میل‌گر فرسوده می‌شود و میل ورزی‌اش عقیم می‌ماند. سرمایه‌داری این روند بازقلمروگذاری را به واسطه آپاراتوس‌هایش همچون علم مدیریت و روان‌کاوی به ثمر می‌رساند. دلوز روان‌کاوی را عامل سرکوب و متوقف میل می‌انگاشت (دلوز، ۱۳۹۲ ب: ۳۷۸). به عقیده او، روان‌کاوی با تغییری که در معنای میل و ناخودآگاه می‌دهد، بیماری‌ها و انحرافات را با توسل به عقده اُدیپ و با فرمول تثلیثی «مامان، بابا، من» (mommy-daddy-me) تفسیر می‌کند. این عمل خنثی‌ساز روان‌کاوی، هرگونه جهت‌گیری و آفرینش‌گری‌ای را از میل آنالیزان می‌زداید و گفتار فرد را بعد از جلسه تراپی، به گفتاری «سیاست‌زدوده» بدل می‌کند (Marc Roberts, 2007: 124). نسخه بدیل و انتقادانه دلوز و گتاری، شیوزوکاوی است.

شیوزوکاوی در پی تعبیر و تفسیر میل نیست و اساساً قرار هم نیست بدیلی برای نسخه بالینی روان‌کاوی در کنار ساختارهای اُدیپی آن باشد (Marc Roberts, 2007: 124). وظیفه شیوزوکاوی، نه شکل متفاوتی از تراپی و تفسیر، بلکه زدودن چنین قیود و معیارهایی است که بر مبنای بازنمایی کار می‌کنند. شیوزوکاوی «مجدداً» ماشین‌های میل‌گر را به حالت پیش‌اُدیپی خود برمی-گرداند و آن را به «شیوزوفرنیک شدن» دعوت می‌کند. به عقیده دلوز و گتاری:

روان‌کاوی در امر کشف واحدهای تولید بالاترین مشارکت را دارد، به نحوی که [به جای آن که خود تابع بازنمایی-های ممکن باشد] تمام آن‌ها را تحت انقیاد خود درمی‌آورد. همان‌گونه که ریکاردو از طریق کشف کار کمی اقتصاد سیاسی یا اجتماعی را تأسیس کرد، فروید نیز از طریق اکتشاف لیبیدوی کمی اقتصاد میل‌ورز را بنیان نهاد، لیبیدوی کمی به‌مثابه بنیانی برای هر ایزه‌ای که میل آن را بازنمایی می‌کند (Deleuze and Guattari, 1983: 299).

به بحث سرمایه‌داری و نسبت آن با شیوزوکاوی مورد بحث بازگردیم. در نیرو گذاری‌های پارانویکی که در رابطه با روان‌کاوی به آن اشاره شد، سرمایه‌داری نیز در سرکوبی بی‌پایان و

پارانویک، در هر بازقلمروگذاری‌اش، میل و بروزات میل را سرکوب می‌کند (ibid: 251). شیزوکاوی در مقابل هر نظام معنایی ثابت و متعالی -هر چیزی که جلوی گردش آزادانه شیزوئید ماشین‌های میل‌گر را بگیرد- وارد کنش‌ورزی می‌شود (Marc Roberts, 2007: 125). یکی از وظایف مهم شیزوکاوی از زبان‌گتاری در خلال پروژه اکوسوفیا، سلسله‌اعمالی است که تکنیکی‌های ستانده شده را به ماشین‌های میل‌گر بازمی‌گرداند. گتاری می‌نویسد:

از نظر ما، عمل‌های جدید بوم‌شناسی باید خود را در مجموعه این جبهه‌های درهم و برهم و ناهمگون مفصل‌بندی کنند، عمل‌هایی که قصدشان فعال کردن فرارونده تکنیکی‌های منزوی و واپس‌زده‌ای است که در آن اصول مدرسه فرنه به کار گرفته می‌شوند، اصولی که عبارت‌اند از تکیه‌کردن کارکرد سراسری نظام همیاری، جلسات ارزش‌یابی، روزنامه، آزادی دانش‌آموزان برای سازمان‌دهی کارشان به صورت فردی یا گروهی و غیره (گتاری، ۱۳۹۹: ۸۹).

چنان‌که پیش‌تر اشاره شد، سرمایه‌داری همیشه میانه دو طیف از تمایلات فوق‌الذکر و خواست‌ها در حال نوسان است: تمایلات انقلابی و تمایلات فاشیستی؛ طیفی از جریان‌ات که به دنبال رسیدن به حد بیرونی آن است و می‌خواهد قلمروزدایی را رادیکال کند و تمایلی درونی که خواستار بازقلمروگذاری و رمزگذاری مجدد جریان‌ات آزاد میل است (Deleuze and Guattari, 1983: 260). با جمع‌بندی تمام نکات بیان‌شده در باب دولبه‌بودن میل‌ورزی و نیز تقابل میان فلسفه انقلابی دلوز-گتاری و بازقلمروگذاری فاشیستی سرمایه‌داری، می‌توان گفت که تقابل این دو در واقعیت حاصلی جز پیدایش موقعیت‌های ایزوتوپیک ندارد؛ به عبارت دیگر، موقعیت‌های ایزوتوپیک نوعی تقابل‌شناسی است.

بحث از امکان انقلاب مسئله‌ای است که تنها با تحلیل تقابل بین این دو جریان قابل بررسی است و نیز پیش‌نیاز رسیدن به هر پاسخی برای امکان انقلاب نیز پرداختن به چیستی موقعیت‌های ایزوتوپیک است. برای درک بهتر عبارت موقعیت‌های ایزوتوپیک، ضروری است نگاهی اجمالی به ریشه و معنای کلاسیک واژه ایزوتوپ داشته باشیم. واژه ایزوتوپ در علم شیمی به موقعیت‌هایی اطلاق می‌شود که دو یا چند عنصر، عدد اتمی یکسان و عدد جرمی متفاوتی دارند. عدد اتمی (Z) نماینده تعداد پروتون‌های هسته اتم است و عدد جرمی (A) نماینده تعداد نوترون‌های هسته اتم است که اساساً از لحاظ بار الکتریکی خنثی هستند؛ بنابراین، موقعیت‌های ایزوتوپیک به موقعیت‌هایی موقتی و گذرا اطلاق می‌شود که پل میان آشوب اولیه در سطح اتم و ثبات ثانویه میان ایزوتوپ‌ها است. موقعیتی که در این میانه به وجود می‌آید، موقعیتی توأم با امید به تغییر، جهش، انقلاب و البته بازگشت به ارتجاع پیشین است. این موقعیت‌ها، به ادعای این متن، یکی از خصایص اصلی سرمایه‌داری جهانی تلفیقی است؛ یعنی حالتی که در آن تحركات انقلابی به منصفه ظهور می‌رسد، اما در جهت آزادتر شدن و گردش آزادانه میل قدم از قدم برداشته نمی‌شود. بررسی درون‌ماندگار موقعیت‌های ایزوتوپیک، کلید فهم سرمایه‌داری کنونی، راهنمای

گذر از آن و قبله امکان هر انقلاب میل در آینده است؛ نوعی آینده‌پژوهی میل در نسبت با انقلاب.

آنچه در ابتدا مشهود است، کنش انقلابی‌گری‌ای است که به‌واسطه این موقعیت‌ها درون کنش رمززدایانه سرمایه‌داری منحل شده و به‌تبع دو تقابل پیشین -فلسفه شیزوفرنیک و سرمایه‌داری- اکنون صورتی از تطابق به خود گرفته است. به بیانی دیگر، سرمایه‌داری خود مسبب سرکوب‌گری میل، مولد انقلاب و نیز قیّم و والد موقعیت‌های ایزوتوپیک است. آنچه فلیکس گتاری در کتاب «سه‌بوم‌شناسی» به خوانندگانش نوید می‌دهد، سلسله اموری است در جهت تحصیل یک انقلاب حقیقی؛ اما سرمایه‌داری کنونی با تصاحب همه‌جانبه و چرخاندن محور انقلاب به نفع حفظ و بقای خود، صرفاً موقعیت‌هایی به‌ظاهر انقلابی و غیرسنتی و غیر ارتدکس را حمایت و تولید می‌کند که پیش‌تر انقلاب را به‌واسطه قلمروزدایی‌ها و خصایص شیزوفرنیک-اش همراه خود کرده است. ایزوتوپ لازم بقا و دوام سرمایه‌داری است، چراکه در منطق سرمایه‌داری، سکون و ثبات منجر به فروپاشی آن می‌شود. از همین منظر، انقلاب و انقلابی‌گری نیز به‌نام براندازی و به‌کام تولید موقعیت‌های ایزوتوپیک در خدمت سرمایه‌داری قرار گرفته است. درواقع سرمایه‌داری با گسترش عالم‌گیری در همه عرصه‌ها، تغییر و سیوررت را با محوریت آکسیوم سرمایه، در همه زمینه‌ها وارد کرده است.

موقعیت‌های ایزوتوپیک حاصل تلاش جریانات انقلابی از یک‌سو و قلمروزدایی سرمایه‌داری از سوی دیگر است. اولین ثمره ورود سرمایه‌داری در هر حوزه‌ای و در عین حال، تلاش‌های انقلابی در جهت گذار از وضع موجود، پیدایش موقعیت‌هایی ایزوتوپیک است؛ مولودهایی نامشروع حاصل از لقاح مطهر سرمایه‌داری جهانی تلفیقی و جریانات انقلابی که هر دو به نحوی مسئولیت آن را می‌پذیرند؛ یکی برای تغییرات مولکولی مبارزه می‌کند و دیگری همین تغییرات مولکولی را با عنوان به‌روزرسانی (در قالب بازقلمروگذاری) برای سوژه‌های سریالی‌اش عرضه می‌کند. موقعیت‌های ایزوتوپیک ظاهراً نتیجه مبارزات فکری-عملی انقلابیون است، چراکه آنان بر این گمان‌اند که موقعیت‌های ایزوتوپیک حاصله انگیزاننده‌ای جز مبارزات مولکولی‌شان نداشته است؛ تجویزهای گتاری در باب نخبگان و رسانه‌های خرد نیز در راستای همین نوع نگاه به ایزوتوپ‌های به‌ظاهر تغییر کرده است. اما با گسترش انقلاب و نیز سلطه سرمایه‌داری در همه‌جا، دیری نمی‌پاید که موقعیت‌های ایزوتوپیک همچون قارچ‌هایی در همه عرصه‌ها سبز می‌شوند و نسخه‌ای جدید از امور سنتی پیشین را به نمایش می‌گذارند؛ به عبارت دیگر، در چنین شرایطی موقعیت‌های ایزوتوپیک همچون اتومبیل خودرانی شده است که دردست‌داشتن فرمان آن از جانب انقلابیون کمک‌چندانی به آن نمی‌کند و تأثیری در مسیری که می‌پیماید، ندارد. حال، به-ظاهر لحظه یک انقلاب کلان و شتاب‌دهی به تغییرات فرارسیده است، اما زادوولد و مرگ‌ومیر

ایزوتوپ‌ها حاکی از آن است که گویی پشت تمام این تغییرات، میلی آکسیوماتیک در جهت بازگشت به ارتجاع پیشین نهفته است (Deleuze and Guattari, 1983:259). این میل و جهت-دهی‌اش همان خصیصه آکسیوماتیک سرمایه‌داری است که عملکردی جز قلمروزدایی و بازقلمروگذاری ندارد؛ به عبارت دیگر، تلاش‌های انقلابی (بدون توجه به موقعیت‌های ایزوتوپیک حاصل از تقابل انقلاب و سرمایه‌داری) نه‌تنها درون تغییرات و نوشدن‌های سرمایه‌داری (که لازمه حیات آن است) استقرار می‌یابد، بلکه در جهت بقای آن به آپاراتوس و نیروی محرکه‌اش نیز بدل می‌شود.

موقعیت‌های ایزوتوپیک مثال‌های متعددی دارند. کانال‌های خبرگزاری بر بستر تلگرام، در نسبت با صداوسیما می‌مولی در عرصه خبررسانی، یک ایزوتوپ محسوب می‌شود. به‌عنوان مثال، کانال‌های تلگرام در نحوه جمع‌آوری اطلاعات و تهیه گزارش‌های خبری یکسان عمل می‌کنند (عدد اتمی) و در تغییر دادن مسیر جریان‌ات اصلی رسانه و گرایش به جریان‌ات اقلیتی دارای تفاوت در عمل کردند (عدد جرمی). این قبیل امور که در جهت مبارزه با تولید سوژکتیویته و تلاش برای بازتکین‌یابی سوژه‌ها عمل می‌کنند (به‌عنوان مثال، رسانه‌های خبری در بستر تلگرام)، آن‌چنان که با جنبش رادیوهای آزاد نیز شباهت‌های بسیاری دارند، در نیل به اهداف خود بعضاً توفیقاتی دارند، اما ویژگی موقعیت‌های ایزوتوپیک چنان است که این تغییرات بسیار امیدبخش و تکینه‌ساز دیری نمی‌پایند و عموماً به حالت‌های ارتدوکس پیشین خود بازمی‌گردند، چراکه سرمایه‌داری قلمروزدایی‌اش را صرفاً برای تحقق یک بازقلمروگذاری فاشیستی انجام می‌دهد. چنان‌که به‌عنوان مثال، رسانه‌های خرد و اقلیتی رویای کلان‌شدن و وسعت‌بخشیدن به کار خود را در سر می‌پرورانند؛ گروه‌های کوچک آموزشی فعال و به‌اصطلاح روشن‌گر در فضای مجازی می‌خواهند که به آموزشگاه‌هایی بزرگ بدل شوند؛ موزیسین‌های مستقل به امید همکاری با پشتیبان‌های مالی و صحنه‌های هرچه باشکوه‌تر به اجراهای خیابانی می‌روند؛ و قس علی‌هذا. موقعیت‌های ایزوتوپیک دوام‌شان همچون عمر گل‌های سرخ کوتاه است. نکته تأمل‌برانگیز این است که نه‌تنها تغییرات مولکولی به تغییرات کلان و مولی راه نمی‌یابد، بلکه دوام و بقای آن نیز در معرض خطر است. سرمایه‌داری به دلیل وسعت و قدرت در آکسوماتیک-کردن امور، تمام تغییرات مولکولی را نیز درون خود حل می‌کند و آن را بدل به ابزاری برای قلمروزدایی و بازقلمروگذاری خود می‌کند.

تا اینجا متن چنین به نظر می‌رسد که گویی جریان ضدانقلاب در همه زمینه‌ها پیروز است و در هر تغییر به‌ظاهر انقلابی و اصیلی، توطئه‌ای نهفته است. با چنین برداشت‌های همچنان ناقصی به سراغ امکان‌های انقلاب، خروج و گذار از موقعیت‌های ایزوتوپیک می‌رویم. چنان‌که پیش‌تر نیز گفته شد، پرداختن به بحث از امکان انقلاب در ماشین سرمایه‌داری از منظر فلسفه

دلوز و گتاری مستلزم پرداختن و آشکار کردن موقعیت‌های ایزوتوپیک حاصل از تقابل میان آن‌ها است. در موقعیت‌های ایزوتوپیک، ثبات موقتی است و ناپایداری عاملی است که هر لحظه آن را تهدید می‌کند. سرمایه‌داری با سرعت بخشیدن به تغییرات، پایه‌های سنت را با چشم‌اندازی «آینده‌نگرانه و آکسیوماتیک»^(A) متزلزل می‌کند که این امر در نهایت حاصلی جز تضمین سود و بقای خود (به‌واسطه نوشدن و به‌روزرسانی‌هایش) و نیز تولید امید و سوژه‌گروه‌های امیدوار به تغییر و انقلاب ندارد. آنچه نهایتاً یاری‌رسان تحول و شدنی اصیل به معنای دلوزی-گتاریایی است، اسقاط و نابودی سوسیوس سرمایه‌داری است، زیرا تا وقتی که ذیل این ماشین اجتماعی در تلاش برای تحرکات خرد و مولکولی هستیم، تمیز دادن و تفکیک کردن آن تحرکات از انقلاب‌ها و تحولات مولکولی مخدوم سرمایه‌داری امری بس دشوار و به عبارتی، ناممکن خواهد بود. در بستری آکسوماتیک که امور در خدمت سرمایه‌داری هستند، هر تغییر مولکولی لاجرم یک ایزوتوپ خواهد بود. انقلاب اصیل به معنای دلوزی کلمه رخدادی است که هر لحظه باید انتظارش را کشید؛ به عبارت دیگر، انقلاب یک رخداد است. تقابل اندیشه‌های انقلابی همچون فلسفه شیزوفرنیک دلوز و گتاری از یک‌سو و نظام‌های سرکوب‌گر و فاشیستی مولی از سوی دیگر حاصلی جز شکل‌گیری موقعیت‌های ایزوتوپیک نخواهد داشت. از نخستین لحظه پس از تقابل، هر تلاش انقلابی می‌تواند چرخ‌دنده‌های به‌روزرسانی آن ماشین مولی را بچرخاند و انقلابی‌گری را به ضد انقلابی‌گری بدل کند. در پرتو چنین موقعیتی، صحبت از امکان انقلاب و گذر کردن از آن تنها هنگامی می‌تواند به موضوعی برای پژوهش تبدیل شود که ابتدا نظام مولی حاکم بر آن - که تمام آپاراتوس‌های کنترلی را در اختیار دارد - ساقط گردد؛ به عبارت دیگر، انقلاب مولکولی بدون (پاس کردن پیش‌نیاز) عملیات اسقاط و نابودی، یک ضد انقلابی‌گری است. با این اوصاف، به عقیده نگارندگان، آنچه ابتدا موانع انقلاب - موقعیت‌های ایزوتوپیک - را هموار می‌کند، نه ممانعت از ایجاد تغییر و ممنوعیتی علیه تحرکات انقلابی و مولکولی، بلکه گام نخست نابودی نظام‌های مولی و پایگاه‌های جهانی آن (از مدخلی غیر از انقلاب مولکولی) است. بحثی که انتظار می‌رود پژوهش‌های آینده به بسط آن در سطوح خرد و کلان بپردازد.

۶. نتیجه

هدف این مقاله تبیین «امکان انقلاب» از منظر فلسفه شیزوفرنیک دلوز-گتاری با تکیه بر مفهوم «موقعیت‌های ایزوتوپیک» است. انقلاب یعنی جنگ میان سویه شیزوفرنیک و سویه پارانوئیک میل. فلسفه شیزوفرنیک دلوز-گتاری از یک‌سو و سرمایه‌داری از سوی دیگر، دوسویه متضاد را تشکیل می‌دهند. در نخستین دقیقه نزع، تقابل میان این دو سویه سبب تولید موقعیتی ایزوتوپیک می‌شود که در دقیقه دوم نمی‌توان مسئولیت نتایج نزع را از یکدیگر - طرفین نزع - تمیز داد. با وجود این، می‌توان گفت که انقلاب در کمین نظام‌های سرمایه‌محور است، اما تا

زمانی که اقدامی عملی در جهت خروج از موقعیت‌های ایزوتوپیک و نابودی آن صورت نگیرد، همچنان در کمین باقی خواهد ماند. در این صورت، این انقلاب در کمین، از هر پروپاگاندای سرمایه‌مدارانه در تثبیت وضع موجودش اثرگذارتر خواهد بود، چراکه همچون کنش‌ورزی کور و بی‌فایده‌ای می‌ماند که ارتباطش با واقعیت را از دست داده است؛ به همین نحو، چنانچه کنشگری بدون علم به موقعیت صورت نپذیرد، انقلابی‌گری نیز می‌تواند بسیار مذموم باشد. انقلاب اصیل مناسباتش را هر لحظه از نو بررسی می‌کند و در نسبت با موقعیت اقدام می‌کند. این همان امیدی است که می‌توان بر مبنای آن دست به نظرورزی و کنش‌ورزی زد.

یکی از نکاتی که پس از بررسی موقعیت‌های ایزوتوپیک می‌توان نتیجه گرفت، شناسایی امکانات خروج در جهت نابودی ماشین سرمایه‌داری است که مستلزم تشخیص استراتژی بر مبنای پارادایمی متناسب است. از سوی دیگر، سخنان گتاری نیز می‌تواند تأکیدی بر ضرورت تعویض پارادایم‌های کنش‌ورزی را باشد. در واقع پارادایم‌های علمی و شبه‌علمی ثابت باید طی روندی از شدن جایگزین پارادایم ایتیکو-استتیک شوند و اعمال کنش‌گرانه نیز از نو طرح‌ریزی شوند. گتاری و دلوز در آثار تک‌نگارانه یا مشترک متعدد خود همچون هزار فلات، سه‌بوم‌شناسی و آشوب تراوایی، بارها به اصطلاح نقشه‌نگاری‌های شیزوکاوانه اشاره داشته‌اند؛ به عبارت دیگر، آنچه به عقیده دلوز و گتاری امکانات خروج را مهیا می‌کند، ابتدا تعویض پارادایم و سپس به-کارگیری اندیشه بر مبنای زیباشناسی است؛ امری که به موازات توجه کردن به موقعیت‌های ایزوتوپیک حاصل از تقابل فلسفه شیزوفرنیک با سرمایه‌داری، قابل بررسی و تعمق است.

بدین ترتیب، در مقاله با طرح مسائل مربوط به ماشین سرمایه‌داری جهانی تلفیقی و نسبت آن با امکان انقلاب، ضمن معرفی فلسفه انقلابی دلوز و گتاری، به دشمن سرکوب‌گر آن (سرمایه‌داری) نیز پرداختیم و موقعیت توأم با قلمروزدایی و بازقلمروگذاری را بررسی و تحلیل کردیم. در این مسیر کوشیدیم نخست اشاراتی به برخی امیدهای بی‌اساس تحوّل‌خواه داشته باشیم و سپس تأکید بر لزوم تغییر پارادایم کنش‌ورزی و ضرورت بررسی امکانات خروج از موقعیت‌های ایزوتوپیک تأکید کنیم و در نهایت به طرح احیای امیدهای انقلابی در جهت گذار از آپاراتوس‌های سرکوب‌گر همچون ماشین سرمایه‌داری جهانی تلفیقی پرداختیم.

پی‌نوشت‌ها

۱. نوعی از شیزوفرنی است که شخص مبتلا به آن دچار اختلالات حرکتی شده و گاهی تا مدتی طولانی بدون حرکت یا صحبت کردن ثابت مانده و در برخی موارد دیگر افراد حرکات هیجانی یا بیش‌فعال از خود نشان می‌دهند.
۲. میدانی از نیروهای کنش‌گر و واکنش‌گر.
۳. نظریه صفحات تکنیکی در پس از ۱۹۵۰ میلادی توسعه یافت؛ این نظریه مدعی است که قاره‌های زمین در طول زمان بر روی یکدیگر لغزیده‌اند.

۴. واژه سربالی‌سازی از اصطلاح «هستی سربالی» ژان پل سارتر در کتاب *نقد عقل دیالکتیکی* برگرفته شده است. مراد سارتر از هستی سربالی نوعی از خودبی‌گانگی در سطح هستی است. گتاری با الهام از این اصطلاح، معنایی دیگر به آن بخشید (گتاری، ۱۳۹۹: ۱۴۷). مفهوم سربالی در معنایی منفی از حیث ارزشی در ادبیات فلسفی گتاری به کار گرفته شده است.
۵. منظور از این اصطلاح، چشم‌اندازی آینده‌نگرانه است که سوژه خود را مشتاق رهسپاری به اصول موضوعه‌ی ارزش تعیین‌شده آن می‌بیند.

منابع

- الوانی، سیدمهدی (۱۳۹۵)، *تصمیم‌گیری و تعیین خط مشی دولتی*، تهران، انتشارات سمت.
- الیز، اریک (۱۳۹۴)، *موقعیت بدن بدون اندام*، ترجمه مهدی رفیع، تهران، نشر نی.
- الیوت، پال (۱۳۹۷)، *گتاری در قابی دیگر*، ترجمه ابراهیم لطفی فروشانی، تهران، نشر مؤسسه تألیف، ترجمه و نشر آثار هنری متین.
- بلنتاین، اندرو (۱۳۹۷)، *دلوز و گواتاری برای معماران*، ترجمه نگار صبوری، تهران، نشر سینا.
- پیتون، پال (۱۳۸۳)، *دلوز و امر سیاسی*، ترجمه محمود رافع، تهران، انتشارات گام نو.
- دلوز، ژیل (۱۳۹۲ الف)، *کافکا به سوی ادبیات اقلیت*، ترجمه شاپور بهیان، تهران، نشر ماهی.
- _____ (۱۳۹۲ ب)، *یک زندگی*، ترجمه پیمان غلامی و ایمان گنجی، تهران، نشر زاوش.
- _____ (۱۳۹۳)، *فلیکس، گتاری، فلسفه چیست؟* ترجمه محمدرضا آخوندزاده، تهران، نشر نی.
- _____ (۱۳۹۴)، *برگسونیسم*، ترجمه زهره اکسیری - پیمان غلامی، تهران، انتشارات روزبهان.
- _____ (۱۳۹۸)، *نیچه و فلسفه*، ترجمه عادل مشایخی، تهران، نشر نی.
- رفیع، مهدی (۱۳۹۵)، *سیاست عشق میان هنر و فلسفه*، تهران، نشر ققنوس.
- گتاری، فلیکس (۱۳۹۹)، *سه‌بوم‌شناسی (کوسوفیا)*، ترجمه مهدی رفیع و حامد فولادوند، تهران، نشر شما با همکاری انتشارات بهجت.
- مارکس، کارل، انگلس، فردریش (۱۳۹۲)، *مانیفست کمونیسم*، ترجمه مسعود صابری، تهران، نشر طلایه پرسو.
- هارت، مایکل (۱۳۹۳)، *نواموزی در فلسفه*، ترجمه رضا نجف‌زاده، تهران، نشر نی.
- هیلیبر، جین (۱۳۹۹)، *نظریه برنامه‌ریزی شهری و در دلوز و گتاری*، ترجمه ساره پیمان - پویا غلامی - پیمان غلامی - ایمان گنجی، تهران، انتشارات کتابکده کسری.
- Alliez, E., Bonne, J.-C. and Mackay, R. (2017) *Undoing the image of Contemporary Art*. Falmouth, United Kingdom: Urbanomic Media Ltd. trans Mehdi Rafie, Tehran, Net Publication. [In Persian].
- Alvani, S.M. (2017) *Decision making and government policy determination*. Tehran: Samt Publication. [In Persian].
- Ballantyne, A. (2007) *Deleuze and Guattari for architects*. London: Routledge. trans Negar Sabouri, Tehran, Sina Publication. [In Persian].
- Colebrook, Claire (2003), *Gilles Deleuze*, Routledge, London.
- Deleuze, G. (1991) *Bergsonism*. New York: Zone Books. trans Zohreh Eksiri and Peyman Gholami, Tehran, Roozbahan publication. [In Persian].
- Deleuze, Gilles (1995), *Negotiation*, Columbia University Press.
- _____ (1983), *Anti-oedipus*, translated by Robert Hurley – Mark Seem – Helen R.Lane, University of Minnesota Press.
- _____ (1988), *A Thousand Plateaus*, translated by Brian Massumi, Continuum.

- Deleuze, Gilles, Parnet, Claire (2002), *Dialogues II* (trs H. Tomlinson & B. Habberjam), Continuum.
- (2004), *Desert Islands and Other Texts*, The MIT Press.
- Deleuze, G., Rajchman, J. and Boyman, A. (2012) *Pure immanence: Essays on a life*. New York: Zone Books. trans Peyman Gholami and Iman Ganji, Tehran, Zavosh Publication. [In Persian].
- Deleuze, G. (2013) *Nietzsche and Philosophy*. London: Bloomsbury. trans Adel Mashayekhi, Tehran, Ney Publication. [In Persian].
- (2015) *What is philosophy?* London: Verso. trans Mohammad reza Akhondzadeh, Tehran, Ney Publication. [In Persian].
- (2016) *Kafka: Toward a minor literature*. Minneapolis: University of Minnesota Press. trans Shapour Behiyan, Tehran, Mahi Publication. [In Persian].
- Elliott, P. (2012) *Guattari reframed*. London: I.B. Tauris. trans Ebrahim Lotfiforoushan, Tehran, Matin Publication. [In Persian].
- Guattari, Felix (1976), *Freudo-Marxism*, Le Nouvel Observateur, Paris.
- Pindar, I. and Sutton, P.G. (2014) *The three ecologies*. London: Bloomsbury Academic. trans Mehdi Rafie, Tehran, Shoma Publication. [In Persian].
- Hardt, M. (2004) *Gilles Deleuze: An Apprenticeship in Philosophy*. London: Routledge. trans Reza Najafzadeh, Tehran, Ney Publication. [In Persian].
- Hillier, J. (2023) *Handbook on Planning and Power (Deleuze, Guattari, and Power)*. S.I.: EDWARD ELGAR PUBLISHING. trans Sareh Peyman and Pouya Gholami and Peyman Ganji and Iman Ganji, Tehran, Ketabkadeh Kasra Publication. [In Persian].
- Holland, Eugene W. (1999), *Deleuze and Guattari's Anti Oedipus introduction to Schizoanalysis*, routledge London.
- Lazzarato, Maurizio (2014), *Signs and Machines capitalism and the production of subjectivity*, Agence liueraire Pierre Astier & Associes.
- Marx, K., Engels, F. and Trockij, L.D. (1971) *The Communist manifest*. New York: Pathfinder Press. trans Masoud Saberi, Tehran, Talaye Publication. (In Persian)
- Patton, P. (2006) *Deleuze and the political*. London: Routledge. trans Mahmoud Raafe, Tehran, Gaame no Publication. [In Persian].
- Rafie, Mehdi. (2017), *Politics of Love between Art and Philosophy*, Tehran, Qoqnoos Publication. [In Persian].
- Roberts, Marc (2007), *capitalism, psychiatry, and schizophrenia: a critical introduction to deleuze and guattari's anti oedipus*, Nursing Philosophy.
- Vähämäki, Jussi, Virtanenm, Akseli (2006), *Deleuze and the Social*, Edinburgh University Press.